

УДК 347.44

УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ЯК ПРЕДМЕТ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Сигидин М.М., аспірант
кафедри цивільного права
Юридичний інститут

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена дослідженню поняття управління корпоративними правами як предмета корпоративного договору. Зокрема, проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття «управління» в цивільному праві, а також визначено коло питань, що становлять предмет корпоративного договору.

Ключові слова: корпоративний договір, предмет договору, управління, корпоративні права, корпорація, власник корпоративних прав.

Статья посвящена исследованию понятия управления корпоративными правами как предмета корпоративного договора. В частности, анализируются научные подходы к пониманию понятия «управление» в гражданском праве, а также определяется круг вопросов, составляющих предмет корпоративного договора.

Ключевые слова: корпоративный договор, предмет договора, управление, корпоративные права, корпорация, владелец корпоративных прав.

Sygydyn M.M. MANAGEMENT OF CORPORATE RIGHTS AS A SUBJECT OF A CORPORATE CONTRACT

The article deals with the investigation of the concept of the management of corporate rights as a subject of a corporate contract. In particular, the author analyzes the scientific approaches to understanding the concept of management in civil law and defines the range of issues that are the subject of a corporate contract.

Key words: corporate contract, subject of a contract, management, corporate rights, corporation, owner of corporate rights.

Постановка проблеми. Безперечно, визначення предмета будь-якого цивільно-правового договору має велике теоретичне і практичне значення. Як зазначає І.І. Зазуляк, предмет договору становить значний науковий і практичний інтерес, оскільки це єдина істотна умова, щодо якої сторони мають діяти згоди під час укладення будь-якого договору, адже неналежна домовленість щодо предмета договору може призвести до його недійсності. Інші істотні умови є специфічними для різних видів договорів [1]. Визначення предмета корпоративного договору має на сьогодні важливе значення, оскільки відсутність правової регламентації цього виду цивільно-правових договорів створює чимало труднощів щодо розуміння правової природи корпоративного договору.

Мета статті – дослідити поняття управління корпоративними правами як предмет корпоративного договору; проаналізувати наукові підходи до розуміння поняття «управління» в цивільному праві, а також визначити коло питань, що становлять предмет корпоративного договору.

Ступінь розробленості проблеми. Досі в науці не склалося єдиної думки щодо предмета договору, очевидно, через багатогранність самого поняття «договір», що зазначали ще О.С. Іоффе та В.П. Мозолін: договір може розглядатися як правочин, як зобов'язання, як юридичний документ і як комплексне поняття [2, с. 102].

Виклад основного матеріалу. На сьогодні під предметом договору дослідники розуміють таке: 1) дії сторін; 2) саме матеріальне благо, з приводу якого укладається договір; дії та ма-

теріальне благо в комплексі. Найбільш поширеною є думка про те, що предметом договору є водночас і дії, і матеріальне благо. Наприклад, В.І. Гавзе говорив про подвійність предмета договору. Він зазначав, що для всіх видів договорів істотним є предмет договору, тобто, по-перше, та дія, яку має, згідно з договором, здійснити боржник (роботи, що підлягають виконанню за договором підряду, послуги за договором доручення тощо), по-друге, той об'єкт, на який ця дія спрямована: річ, яку продавець має передати у власність покупця; будівля, яку, згідно з проектом, має побудувати підрядник для замовника; квартира, яку наймодавець має передати наймачу [3, с. 26]. Такої самої точки зору дотримується М.Х. Хутиз. Він вважає, що предметом договору може бути й дія, і річ (як матеріальний об'єкт зовнішнього світу) [4, с. 103–105]. На нашу думку, така позиція надто широка для визначення істотних умов договору, які узгоджуються саме на момент укладення договірної правочину, коли зобов'язання ще не виникло, тому що, згідно зі ст. 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), зобов'язання виникають із правочину, а не навпаки.

Закон називає предмет істотною умовою будь-якого договору. Це й природно, адже сторони завжди мають розуміти, про що саме вони домовляються. Як стверджує Є.О. Суханов, обумовлення предмета договору індивідуалізує предмет виконання, а нерідко зумовлює й характер самого договору. Якщо в договорі немає чітких указівок на предмет, виконання умов цього договору стає неможливим, він, по суті, утрачає сенс і тому має вважатися неукладеним [5, с. 59].

Як стверджував О.О. Красавчиков, предмет договору як його істотна умова – це те, з приводу чого сторони договору встановлюють взаємний правовий зв'язок, те, на що спрямована його регулятивна функція. Оскільки договір визначає ту чи іншу модель поведінки сторін, то умова про його предмет є «фрагментом загальної договірної програми» поведінки сторін після того, як договір набере чинності [6]. Іншими словами, предмет договору – це модель поведінки суб'єктів-учасників договору, з приводу якої вони досягли угоди і яка виражається у змісті правовідносин, що виникли з цього договору.

В.А. Васильєва з приводу предмета договору зазначає, що для характеристики правовідношення, що породжується тим чи іншим договором, потрібно використовувати категорію «об'єкт правовідношення», під яким треба розуміти дії юридичного та/або фактичного характеру, спрямовані на досягнення блага. А для характеристики договору доцільно використовувати категорію «предмет договору», під яким варто розуміти будь-який об'єкт цивільних прав [7].

На сьогодні в науці корпоративного права активно ведуться дискусії з приводу розуміння сутності корпоративного договору. Варто зауважити, що серед науковців склалась два основні підходи до бачення правової природи цієї договірної конструкції: корпоративний договір розглядається ними в широкому та вузькому спектрі.

Прихильники широкого бачення сутності корпоративного договору стверджують про те, що він є багатостороннім правочином, сторонами якого можуть бути сама юридична особа корпоративного типу, її учасники (засновники), а також треті особи в разі придбання ними частки у статутному капіталі корпорації. У зміст корпоративного договору прихильники цієї теорії включають не тільки домовленість щодо управління корпорацією, а й щодо відчуження й переходу корпоративних прав від однієї особи до іншої на підставі різноманітних договірних конструкцій: купівлі-продажу, міни, дарування тощо, що фактично являє собою реалізацію прав на акції.

Прихильники вузькоспеціалізованого бачення розглядають корпоративний договір як домовленість між учасниками (засновниками) корпорації з приводу управління належними їм корпоративними правами.

На нашу думку, такий підхід до розуміння сутності корпоративного договору є більш правильним і доцільним. Річ у тому, що включення до предмета корпоративного договору питань, пов'язаних безпосередньо із відчуженням корпоративних прав, ставить його на один щабель із такими договірними конструкціями, як купівля-продаж, міна, дарування тощо. Натомість звування предмета договору до організаційного управління корпоративними правами та порядку їх здійснення дає змогу виокремити його з-поміж наявних типів договорів і, отже, зумовлює його самостійне місце в системі цивільно-правових договорів.

Корпоративний договір покликаний регулювати відносини саме щодо управління корпоративними правами, тобто йдеться про

узгодженість дій учасників корпорації у сфері реалізації ними організаційного спектру повноважень, що становлять зміст корпоративних прав. Тому вважаємо за доцільне підтримати позицію щодо визначення предмета корпоративного договору як узгоджених дій акціонерів щодо управління корпоративними правами організаційного (немайнового) характеру.

У теорії цивільного права зазначають, що управління можна здійснювати щодо власного майна й майнових прав, а також щодо майна іншої особи та її майнових прав. Останнє стосується такої договірної конструкції, як договір управління майном, поняття й поряток укладення якого регулюється ЦК України.

Якщо розглядати категорію управління з позиції повноважень власника, то варто зауважити, що воно не включене законодавцем до тріади основних правомочностей права власності, проте, на нашу думку, є надзвичайно важливим у процесі використання власного майна.

В.П. Мозолін пропонує доповнити перелік правомочностей власника правомочністю управління. Однак Н.М. Пахомова стверджує, що погодитись із цим не можна. Управління – «збірна» категорія, що складається з обсягів економічних можливостей володіння, користування, розпорядження, реалізація яких відбувається через установлення спеціальних порядків прийняття рішень і їх виконання. Іншими словами, змістове навантаження терміна «управління» полягає в тому, що він інформує про особливі форми реалізації власності, а не про особливості титулу власника [8, с. 62].

Підтримуючи цю точку зору, хотілося б зазначити, що категорія управління майном наявна в кожній із тріади правомочностей власника, визначених у ст. 317 ЦК України. Управляючи майном, власник скеровує його обіг і використання, здійснює контроль і нагляд за прибутками, що надходять від користування майном, визначає його юридичну долю. Саме тому, на нашу думку, управління майном – це здійснення власником майна необхідного комплексу дій шляхом використання всіх можливих правомочностей щодо володіння, користування й розпорядження власним майном у власних інтересах чи інтересах третіх осіб.

З приводу управління корпоративними правами варто зазначити, що засновники (учасники) юридичної особи корпоративного типу, реалізуючи право власності на корпоративні права, вправі здійснювати увесь комплекс правомочностей, що входять до складу права власності, у тому числі й розпоряджатись ними, тобто відчужувати їх у порядку купівлі-продажу, міни, дарування тощо. В.А. Васильєва наголошує, що власник корпоративних прав має право володіти, користуватися та розпоряджатись ними. Разом із цим тріада повноважень власника на сьогодні розширилась за рахунок уключення повноважень управління власністю. І коло щодо речей управління здебільшого зводиться до користування, то корпоративна власність надзвичайно яскраво засвідчує необхідність

визнання цілеспрямованих дій щодо об'єкта управління. Додає на користь такої точки зору той факт, що в такому складному об'єкті, як корпоративне право, наявна низка організаційних прав. А це спричиняє необхідність і водночас проблему їх реалізації шляхом упорядкування управління. Іншими словами, організаційні права – це зміст, а управління – це форма [9].

Реалізація управління передбачає необхідність упорядкування вчинення дій, спрямованих на максимальну ефективність володіння корпоративними правами. Тому домовленості у формі договору щодо управління корпоративними правами набувають форми особливого договору, який варто вважати корпоративним, а односторонні дії учасників корпоративного договору на виконання умов договору потрібно вважати корпоративними правочинами.

Проте якщо вести мову про управління корпоративними правами в контексті корпоративного договору, то, на нашу думку, у цьому випадку правомочність щодо управління корпоративними правами як майном децю звучується. Річ у тому, що корпоративний договір як механізм регулювання внутрішніх корпоративних відносин між учасниками (засновниками) корпорації стосується лише організаційного, тобто немайнового управління корпоративними правами. У ньому сторони вправі обумовити спільну реалізацію належних їм корпоративних прав з метою досягнення певних правових результатів, бажаних для кожної з них.

Ми розглядаємо конструкцію корпоративного договору вузькоспеціалізовано, тобто не включаючи до предмета корпоративного договору умови щодо безпосереднього відчуження корпоративних прав, отже, виокремлюючи його серед інших цивільно-правових договорів, які опосередковують передачу майна у власність. Тому вважаємо, що умова щодо відчуження корпоративних прав як правомочності управління ними не повинна бути включена до предмета корпоративного договору. Однак, на нашу думку, сторони корпоративного договору вправі укласти домовленість щодо самого порядку відчуження належних їм корпоративних прав у разі настання тих чи інших юридичних фактів.

Сама процедура відчуження часток (акцій) у статутному капіталі корпорацій регламентується низкою норм корпоративного права й набуває статусу імперативних, порушення чи недотримання яких призводить до несприятливих наслідків для учасників корпоративних відносин. Зокрема, питання щодо відчуження часток власниками корпоративних прав регулюється такими нормативно-правовими актами, як Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про акціонерні товариства» тощо.

Водночас С.С. Кравченко вказує на дозвільну спрямованість корпоративних прав. Він пояснює це тим, що якщо для класично цивільних прав із прийняттям нового ЦК акцент на розширення дозвільної спрямованості робиться в плані підвищення значення

договору як регулятора цивільних відносин, то для корпоративних прав акцент варто робити на локальних актах – статуті та внутрішніх документах господарських товариств. Маючи насамперед значення для внутрішніх відносин, корпоративні права уточнюються або по-іншому регулюються саме у внутрішніх документах товариств. І це є підтвердженням дозвільної спрямованості відповідних норм, адже товариствам надається можливість урегулювати ці права на власний розсуд, оскільки це передбачається законом [10, с. 17].

Підтримуючи цю точку зору, хотілося б відзначити, що сторони корпоративного договору вправі самостійно обумовити аспекти процедури відчуження корпоративних прав, не врегульовані законом чи установчими документами, щодо яких, як уже згадувалось, корпоративний договір є акцесорним. Так, наприклад, учасники корпорації можуть домовитись про те, що в разі виходу сторони із корпоративного договору вона зобов'язана відчужити всі чи певну частину своїх акцій на користь інших учасників корпоративного договору. Така умова має фактично немайновий (організаційний) характер, оскільки нею буде опосередковано не конкретний перехід права власності на корпоративні права, а саму процедуру їх переходу в порядку правонаступництва (універсального чи сингулярного) у разі настання відповідних юридичних фактів.

Також варто зауважити, що під час реалізації умов корпоративного договору його учасники здійснюють спільне управління корпоративними правами, тобто координують свої дії з метою досягнення спільного, бажаного для всіх результату. Тобто, фактично учасники корпоративного договору реалізують правомочність із управління належними їм корпоративними правами за взаємним погодженням, отже, стримуючи один одного від прийняття несприятливих для сторін договорних рішень.

Підсумовуючи вищевикладене, хотілося б зазначити, що сама категорія управління корпоративними правами в корпоративному договорі характеризується звуженим змістом і не включає в себе правомочність щодо розпорядження. Причиною цього є те, що корпоративний договір ми розглядаємо вузькоспеціалізовано й вважаємо, що відчуження корпоративних прав, перехід права власності на них від однієї особи до іншої здійснюється з допомогою таких договірних конструкцій, як купівля-продаж, міна, дарування тощо. Проте враховуючи те, що управління фактично являє собою систему дій щодо «керування» власним майном і визначення його подальшої юридичної долі, ми вважаємо, що учасники корпоративного договору вправі домовитись між собою про порядок відчуження корпоративних прав у разі настання певних юридичних фактів, тобто обумовити ті чи інші процедурні питання, що стосуються переходу належних їм корпоративних прав. Тобто, управління корпоративними правами як предмет корпоративного договору має організаційний характер (організаційне управління).

В.А. Васильєва з приводу предмета корпоративного договору досить слушно зазначає, що його предметом є організаційні права, якими володіє учасник корпорації, та управління ними. Предметом таких домовленостей може бути певний перерозподіл організаційних прав, щодо яких відсутнє імперативне регулювання, у тому числі на рівні локальних нормативних актів. У межах такого договору сторони домовляються про період і межі здійснення суб'єктивних прав власника корпоративних прав. Крім того, зміст цього договору може полягати в можливості учасників корпорації перерозподіляти організаційні права між собою. Варто також зазначити, що з метою виконання умов корпоративного договору сторони вправі вчинити дії юридичного та фактичного характеру, частина з яких спричиняє настання певних цивільно-правових наслідків [11, с. 141].

Ю.М. Жорнокуй, говорячи про предмет корпоративного договору, наголошує на тому, що ключовим моментом при визначенні предмета корпоративного договору є виконання корпоративних обов'язків учасників господарського товариства у сфері управління, пов'язаної з порядком здійснення суб'єктивного корпоративного права.

Слушно є думка дослідників про те, що коло питань, які регулюються корпоративним договором, у світовій практиці є дуже широким. Варто також погодитись із Р.Г. Ібрагімовим, який вважає, що корпоративний договір за своєю сутністю є угодою щодо корпоративних прав і правомочностей, які становлять зміст корпоративних прав, з метою отримання особистої вигоди, співробітництва сторін із приводу питань управління господарським товариством і мінімізації ризиків виникнення конфліктних ситуацій.

Ураховуючи вищезазначене, вважаємо, що до предмета корпоративного договору варто зарахувати питання, пов'язані з таким:

- визначенням порядку дій, прав і обов'язків сторін, безпосередньо пов'язаних з управлінням юридичною особою корпоративного типу (загальні збори учасників товариства, порядок голосування тощо);
- порядком розподілу прибутків;
- реалізацією основних прав і обов'язків учасників товариства;
- визначенням порядку розпорядження корпоративними правами, що належать сторонам корпоративного договору;
- вирішенням складних ситуацій, коли кількість голосів в учасників господарського товариства, які мають протилежні думки з приводу вирішення того чи іншого питання, виявилось рівним [12, с. 81–82].

Потрібно також ураховувати той факт, що корпоративний договір повинен бути укладеним щодо всіх корпоративних прав, які належать його учаснику, тобто відносини між учасниками корпоративного договору мають виключний характер. Вважаємо, що в такій ситуації учасник товариства може вступити в аналогічні правовідносини з іншим учасником, але його поведінка не повинна бути недобросовісною в тих випадках, коли з одного й того самого предмета укладаються різні договори з різними контрагентами.

Крім того, ми вважаємо, що через свій організаційний характер корпоративний договір не може містити положень, які опосередковують саме відчуження корпоративних прав учасників корпорації, крім питань, пов'язаних із визначенням порядку відчуження належних їм корпоративних прав.

Висновки. Отже, хотілося б ще раз наголосити на тому, що корпоративний договір покликаний регулювати відносини саме щодо управління корпоративними правами, тобто йдеться про узгодженість дій акціонерів у сфері реалізації ними організаційного спектру повноважень, що становлять зміст корпоративних прав. Тому вважаємо за доцільне підтримати позицію щодо визначення предмета корпоративного договору як узгоджених дій учасників господарського товариства стосовно управління корпоративними правами організаційного (немайнового) характеру. Предметом корпоративного договору не можуть бути узгоджені дії щодо управління діяльністю товариства, оскільки такий порядок визначається законом і статутом, а корпоративний договір має щодо них акцесорний характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зазуляк І.І. Предмет договору як його істотна умова: теоретичний аспект / І.І. Зазуляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnuvs/2008_42/42/44.pdf.
2. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. – М. : Юридическая литература, 1975. – 765 с.
3. Гавзе В.И. Обязательственное право (общие положения) / В.И. Гавзе. – Минск : Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1968. – 436 с.
4. Хутыз М.Х. Римское частное право / М.Х. Хутыз. – М. : Былина, 1995. – 278 с.
5. Гражданское право : [учебник] : в 2 т. / отв. ред. проф. Е.А. Суханов. – М. : БЕК, 2000. – Т. II. – Полут. 1. – 2000. – С. 58–61.
6. Красавчиков О.О. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции / О.О. Красавчиков // Гражданско-правовой договор и его функции : межвузовский сборник научных трудов / под ред. Л.А. Гупало. – Свердловск : УрГУ, 1980. – С. 11.
7. Васильєва В.А. Проблеми цивільно-правового регулювання відносин із надання посередницьких послуг : автореф. дис. ... докт. юрид. наук / В.А. Васильєва. – К., 2006. – 24 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dissland.com/catalog_ukr/problemue_grazhdanskopravovogo_regulirovaniya_otnoshenij_po_okazaniyu_posrednicheskikh_uslug_avtoreferat.html.
8. Пахомова Н.Н. Цивилистическая теория корпоративных отношений : [монография] / Н.Н. Пахомова. // Екатеринбург : Налоги и финансовое право, 2005. – 336 с.
9. Васильєва В.А. Корпоративні правочини: поняття та особливості / В.А. Васильєва // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2012. – 189 с.
10. Кравченко С.С. Поняття права участі в товаристві, його юридична природа та види / С.С. Кравченко // Адвокат. – 2009. – № 11 – С. 17–18.
11. Васильєва В.А. Проблеми розвитку корпоративного права / В.А. Васильєва // Приватне право. – 2013. – № 1. – С. 135–145.
12. Жорнокуй Ю.М. Акціонерний договір як спосіб попередження корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах / Ю.М. Жорнокуй // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. – 2012. – Т. 17. – Вип. 7. – С. 78–84.